

Lausunto

Asia: VN/24649/2023

Arviomuistiolounnos ositusvaateen vanhentumisesta

Aluksi

Hovioikeus katsoo, että arviomuistiolounnoksessa on selostettu varsin kattavasti ositusvaateen vanhentumista koskevan kotimaisen lainsäädännön ja oikeuskäytännön nykytilaa ja tehty pohjoismaista oikeusvertailua sekä käsitelty ositusvaateen vanhentumiseen liittyviä kysymyksiä siten, että muistiolounnos antaa hyvän pohjan mahdolliselle jatkovalmistelulle. Nykytilan arvioinnissa tulevat esiin myös syyt, joiden vuoksi ositusta ei aina toimiteta ja siten myös mahdolliset vasta-aiheet esitetylle sääntelylle. Avioero-ositus voi jäädä tekemättä ositusintressin puuttuessa esimerkiksi ositettavan omaisuuden arvon vähäisyyden tai avioliiton lyhyen keston vuoksi. Jäämistöosituksessa ositus jätetään usein toimittamatta lesken kuolemaan saakka. Tässä vaiheessa hovioikeus ei pidä tarpeellisena mennä lausunnossaan kovin yksityiskohtaiseen tarkasteluun vaan arvioi ositusvaateen vanhentumista keskeisiltä ja yleisten tuomioistuinten toimintaan vaikuttavilta osin.

Sääntelyn tarpeellisuus

Hovioikeus kannattaa arviomuistiolounnoksen ehdotusta ositusvaateen vanhentumisen säätämisestä avioliittolailla.

Voimassa olevat avioliittolain säädökset on säädetty aikana, jolloin avioeroja oli lukumäärällisesti hyvin vähän eikä ositukseen liittyviä ongelmia siten juurikaan ollut. Nykyään tilanne on toinen, vaikkakin merkityksellisen ja arvoltaan vähäistä suuremman omaisuuden osalta ositus tulee useimmiten toimitetuksi ajallaan. Lisäksi vallitseva oikeustila on erityisesti passiivisen luopumisen kriteerien osalta epäselvä ja täsmentymätön. Ositusvaateen vanhentumista koskevat väitteet ratkaistaan pääasiassa toimitusosituksessa pesänjakajien toimesta ja yhä harvemmin aviovarallisuutta koskevia riitoja saatetaan ylimpien tuomioistuinten ratkaistaviksi. Siten lainkäytön yhtenäisyys ja oikeusvarmuus puoltavat nimenomaista ositusvaateen vanhentumissäännöstä.

Osituksen lykkäntyminen tai sen toimittamatta jättäminen ovat omiaan aiheuttamaan myös erilaisia arviomuistiolounnoksessa mainittuja ongelmia. Lisäksi osituksen sisällöstä sopiminen puolison kanssa olisi todennäköisesti helpompaa kuin tilanteessa, jossa entinen puoliso on kuollut ja osituksesta olisi sovittava entisen puolison kuolinpesän osakkaiden kanssa. Ositukseen liittyy osaltaan myös verotus, jolloin pitkän ajan kuluttua ositusperusteen jälkeen toimitetussa osituksessa tulleen omaisuuden arvostuksesta ja veroseuraamuksista mahdollisessa myöhemmässä myyntitilanteessa voi aiheutua epävarmuutta ja yllätyksiä.

Vanhentumisaika ja sen alkaminen

Hovioikeus pitää ehdotettua 10 vuoden vanhentumisaikaa perusteltuna arviomuistiolounnoksessa esitetyin perustein. Vanhentumisaika on perusteltua säätää alkamaan avioeron lainvoimaiseksi tulosta ja puolison kuoltua tämän kuolinpäivästä, jotka molemmat ovat todennettavissa rekistereistä. Ottaen huomioon muistiolounnoksen sivulla 10 todettu ja se, että jäämistöositusten kohdalla on tavallista lykätä ositustoimitusta lesken kuolemaan saakka, hovioikeus katsoo, että jäämistöosituksen osalta määräaika voisi alkaa vasta lesken kuolemasta.

Soveltuminen omaisuuden erotteluun

Hovioikeus katsoo, että omaisuuden erottelua koskevan vaatimuksen vanhentumista puoltanevat lähtökohtaisesti samat syyt kuin osituksessa. Omistusoikeuden vanhenemattomuuden takia asiassa on muistiolounnoksessa todetulla tavalla huomioitava perusoikeutena suojattu omaisuuden suojat. Toisaalta huomioon on myös otettava avio-oikeuden täysin poissulkevan avioehdon tehneiden puolisojen ja avoliittolain 3 §:ssä tarkoitettujen avopuolisoiden oikeus saada puolisojen väliset omistussuhteet selvitettyä ja vahvistettua mahdollisimman pian avio- ja avioeron jälkeen. Todettakoon, että omaisuuden suojaa tultaisiin tässä tapauksessa rajoittamaan nimenomaisella lain säännöksellä, joka olisi syytä pyrkiä säätämään täsmälliseksi ja ennustettavaksi. Huomionarvoista on, että Ruotsissa avoliittolain määräaika avoliitto-omaisuuden jakamista koskevan vaatimuksen esittämiselle on hyvin lyhyt, mikä hovioikeuden käsityksen mukaan vähentää arviomuistiolounnoksessakin mainittuja rekisteröimättömien irtainten esineiden jakamiseen liittyviä ongelmia.

Vanhentumisajasta poikkeaminen ja vanhentumisen katkaisu

Osituksen toimittamatta jättäminen tai sen lykkääminen myöhemmäksi voivat edellä ja arviomuistiolounnoksessa todetuin tavoin perustua harkittuun syyhyn, jolloin 10 vuoden vanhentumisaika saattaa olla liian lyhyt. Tähän nähden ja perhevarallisuus oikeudessa vallitseva sopimusvapauden periaate huomioon ottaen hovioikeus katsoo, että arviomuistiolounnoksen ehdotus, jonka mukaan osituspuolet voisivat keskinäisellä sopimuksella poiketa ositusvaateen vanhentumista koskevasta aikamäärästä, on perusteltu ja tarpeellinen. Hovioikeus katsoo, että sopimuksen muotovaatimuksiin olisi syytä hakea johtoa avioehtosopimuksen muotovaatimuksista. Sopimus olisi tehtävä kirjallisesti ja se olisi päivättävä sekä allekirjoitettava ja sen tulisi olla kahden esteettömän henkilön oikeaksi todistama. Myös sopimusten rekisteröintiä saattaisi olla syytä pohtia muun ohella kirjaamisviranomaisen toiminnan ja pesänjakajien työn helpottamisen näkökulmasta.

Ottaen huomioon, että osituspuolet voisivat edellä mainitulla tavalla sopia 10 vuoden vanhentumisajasta toisin ja siten lykätä osituksen toimittamista myöhemmäksi, hovioikeus ei pidä tarpeellisena, että vanhentumisaika olisi mahdollista katkaista arviomuistiolounnoksessa ehdotetulla tavalla vapaamuotoisella vaatimuksella siitä huolimatta, että tosiasialliset toimet on katsottu riittäviksi katkaisemaan vanhentumisajan perintöä koskevissa asioissa. On otettava huomioon, että perintöoikeuden toteuttamisessa on useita eri vaiheita ja se edellyttää useita erilaisia toimia, kuten pesän asioiden hoitoa, perunkirjoitusta ja vasta viimeisimpänä perinnönjakoa, kun osituksen toimittaminen edellyttää pääasiassa ositus sopimuksen tekemistä. Siten ositusvaateen vanhentumisen katkaiseminen vapaamuotoisesti tarkoittaisi käytännössä osituksesta muistuttamista tai sitä vaatimista. Hovioikeuden arvion mukaan mahdollisuus katkaista ositusvaateen vanhentuminen vapaamuotoisesti saattaisi aiheuttaa uusia oikeudellisia tulkintaongelmia ja

osapuolten välisiä epäselvyyksiä, joiden vähentämistä nyt valmisteltavalla lainsäädännöllä hovioikeuden käsityksen mukaan tavoitellaan.

Mikäli vanhentumisaikaa ei olisi mahdollista katkaista vapaamuotoisesti, tarvetta ei olisi myöskään pohtia enemmälti sitä, tulisiko tällaisen katkaisutoimen tekemisellä olla oikeusvaikutuksia vaatimuksen esittäneen kuolinpesän osakkaan lisäksi muille pesän osakkaille. Viime mainitun seikan arviointi ei hovioikeuden käsityksen mukaan ole aivan yksiselitteistä ottaen huomioon, että ositusvaatimus lähtökohtaisesti vaikuttaa perinnönjaon kohteena olevan jäämistön määrittämiseen. Myös sääntelyn yksinkertaisuus ja selkeys puoltanevat sitä, että säädettäisiin yhdestä (lopullisesta) 10 vuoden vanhentumisajasta, josta olisi mahdollisuus poiketa osituspuolten sopimuksin.

Mikäli vapaamuotoiseen katkaisumahdollisuuteen kuitenkin päädytään, hovioikeus katsoo, että samalla olisi tarpeen säätää niin sanotusta lopullisesta vanhenemisajasta ositusten lykkääntymisestä aiheutuvien ongelmien välttämiseksi ja sen estämiseksi, ettei katkaisumahdollisuutta käytettäisi tosiasiassa keinona kiertää vaateen vanhentumista. Mainitut seikat olisivat perusteena niin ikään sille, että lopullinen vanhentumisaika olisi verrattain lyhyt, kuten 15 vuotta. Toisaalta mikäli lopullista vanhentumisaikaa sovellettaisiin myös niihin osituksiin, joista on tehty vanhentumisajasta poikkeamista koskeva sopimus, lopullisen vanhentumisajan tulisi olla niin pitkä, että aviopuolisoilla tai kuolinpesällä olisi todellinen mahdollisuus sopia vanhentumisajasta kulloiseenkin tilanteeseen nähden tarkoituksenmukaisella tavalla. Tähän nähden vanhentumisaika olisi syytä olla hieman pidempi, esimerkiksi 20 vuotta. Hovioikeuden näkemyksen mukaan on kuitenkin aihetta pohtia, onko lopullisen vanhentumisajan soveltaminen tällaisiin osituksiin tarpeen ottaen huomioon, että mikäli osapuolet haluavat keskenään lykätä ositusta sopimalla vanhentumisajasta toisin, oletettavaa on, että heillä on ositusintressi ja että ositus myös aikanaan toimitetaan. Lisäksi osapuolet ovat tällaisessa tilanteessa saattaneet jo ennalta ottaa huomioon osituksen viivästymisestä mahdollisesti aiheutuvia ongelmia.

Vaatimistaakka, kolmannen osapuolen oikeus vaatia ositusta ja lain voimaantulo

Hovioikeus katsoo, että ositusvaateen vanhentumiselle asetettava vaatimistaakka on arviomuistioluonnoksessa esitetyllä tavalla perusteltu.

Velkojien asema on nykyisin huomioitu perintökaaressa, ulosottokaaressa ja avioliittolaissa, jonka 104 §:ssä on viittaus takaisinsaannista konkurssipesään annettuun lakiin. Voimassa olevan lainsäädännön perusteella velkoja ei voi omilla toimillaan hakea esimerkiksi pesänjakajan määräämistä osituksen toimittamista varten avioerotilanteessa. Ottaen huomioon, että ositus voi jäädä ja jää toimittamatta nykyisinkin, ositusvaateen vanhentumisajasta säätäminen ei hovioikeuden käsityksen mukaan anna aihetta säätää asiasta toisin.

Arviomuistioluonnoksessa esitetty näkemys siitä, että ositusvaateen vanhentumista koskevaa sääntelyä olisi perusteltua soveltaa vain sellaisiin ositusperusteisiin, on perusteltu.

Lausunnon on valmistellut hovioikeudessa asessori Hanna Laasonen.

Hovioikeuden presidentti Asko Välimaa